

A TANULÓK HELYZETE AZ ISKOLAOTTHONBAN.

Tanács Erzsébet

IV. ped.-tört.

Témaválasztás, célkitűzés, módszerek

Korunkban megváltozott az iskolával szemben támaszott társadalmi követelmény. Régen az iskola egyetlen feladata az oktatás volt. Ma már legalább olyan fontos szerepet kap a nevelés is. Különösen a nők tömeges munkába állásával nő meg az intézményes nevelés, ezzel együtt a tanulók iskolában töltött ideje is. De ez az időmeghosszabbítás nem a tanítás megnyújtását, vagy gyermekfelügyeletet kell, hogy jelentsen. Ugy kell tehát az iskolai és iskolán kívüli, oktatási és oktatáson kívüli eszközöket összekapcsolni, hogy az a gyermekek hasznára váljon, illetve hosszabb időt iskolában töltve se fáradjanak el. A napköziotthon és a tanulószoba ugyanis semmit sem változtat az iskola hagyományos oktatási szervezetén. Az iskolaotthon olyan egséges szervezeti formát igyekeznek létrehozni, amely a tanítás és tanulás, játék és pihenés ésszerű változását eredményezi.

Az általános iskolák elé tűzött nevelési céltól nem különbözik a nevelés célja ebben az intézményben sem, de mivel sajátos szervezeti forma, vannak eltérések. Az iskolaotthon minden tanulója napközis. Reggel 8-tól délután 5 óráig az iskolában van ak a gyerekek. Ezért mind nevelési tervében, mind esztétikai hatásában közelíteni kívánja az iskolát és az otthont. A tantermek barátságosak, a tanulók munkái díszítik.

A pihenő sarokban heverő, könyvespolc, nagy szőnyeg van. Aki elkészült munkájával igényei ezerint mást csinálhat, rajzolhat, olvashat, felkuporodhat, vagy végighemperedhet a heverőn, mintha csak otthon lenne. Nem különül el a tanító és a napközis nevelő munkája. Két pedagógus vezeti az osztályt, mindkettő azonos óraszámban tanít. A tanítás nem egymást követő tanórákon történik, hanem egy tanítási órát önálló tanulás követ, a tanítást végző pedagógus vezetésével. Ez több szempontból is helyes:

- tanári szakfelügyelettel történik a tanultak begyakorlása
- a hibás rögzítés veszélye kiküszöbölődik
- a tanár azonnal látja a tanítás eredményességét, korrigálni tudja saját munkáját
- a pedagógus a tanulási folyamatot is irányítja, alkalma nyílik diákjeit tanulás közben is megfigyelni.

Mind délelőtt, mind délután szellemi és fizikai tevékenység változtatja egymást. A pedagógus így többféle tevékenységen keresztül sokoldalúan ismerheti meg tanítványait. Ez ad módot a személyiség mindeoldalú kibontakoztatására és a közösséggé kovácsolódás irányítására.

Ilyen típusú iskolában megváltozik a tanulóknak egymáshoz, a tanárhoz az iskolához való viszonya. Megváltozik a tanulók helyzete az iskolában. Ahhoz, hogy minél jobb munka folyjon itt, meg kell ismerni a körülményeket, a lehetőségeket, az osztályok életét. Ez adja a témaválasztás indítékát.

A felmérést az iskolaotthonos makói Szoboszlai Imre Áll. Ált. Iskola alsó tagozatában és a szegedi Béke utcai Áll. Ált. Isk. II. III. IV. napközis osztályaiban végeztem. Eredeti célom a 7-10 évesek közösségeinek alakulását vizsgálni az iskolaotthonban és ezt összehasonlítani a hagyományos felépítésű iskola napköziseinek közösségeivel. Már az első beszélgetések során kiderült, hogy a gyerekek kapcsolatteremtése kevésbé választható el az iskolától az iskolaotthonba, mint a hagyományos osztályokban.

Mivel a közösségszerkezetet iskolai relációban kellett vizsgálni, ezért ki kellett tűzni először egy közbevetett célt. Így került a dolgozatba az iskolához való viszony megvizsgálása, mint másodlagos célkitűzés.

Vizsgálati módszerek:

1./ Megfigyelés

Első látogatásom alkalmával még nem volt tudatos éélmom, csak számomra érdekes és újszerű volt ez az iskolatípus. A kezdeti tapogatózás után tudatosult bennem, hogy mit is hogyan célszerű vizsgálni. Meglátogattam minden osztályt, és figyeltem az órákzben, az órákon, az önálló tanuláskor megnyilvánuló közösségi magatartásokat. A megfigyelés módszerét alkalmaztam a rajzoltatás és kérdőív kitöltése után is.

2./ Iskolai dokumentáció tanulmányozása

Hasznos segítséget nyújtottak munkámhoz az osztályfőnököknek a tanulókról irt feljegyzései, az osztálynaplók, anyakönyvi adatok.

3./ Rajzoltatás módszere

Abból indultam ki ennek a módszernek a megválasztásánál, hogy a gyerekek nagyon szeretnek rajzolni, nagyon sokszor rajzoltak annak idején óvodás korukban is és most is. A kisiskolás korban szívesen fejezik ki érzelmeiket rajzban. A rajzoltatás témája olyan volt, amelyben a társválasztás is megmutatkozott. Az volt a feladat: Rajzold le mit szeretsz tenni a szabadidőben.

Feltételeztem, hogy ha nincs kedve iskolába járni, nem érzi jól magát ott, nem kötődik az osztálytársakhoz, akkor a "szabadidő" hallatán eszébe sem jut az iskola. Gondoltam arra is, hogy az iskolai "bezártság" érzése miatt szabadidőben mozgásig nyes elfoglaltság is szerepelni fog. Feltételeztem továbbá azt is, hogy az iskola indirekt irányításának hatása érződik majd a választott szabadidőtevékenységeken.

4./ Beszélgetés módszere

Két irányu volt. --- gyerekekkel
 --- tanárokkal

Ezt főleg egyéb módszerekkel szerzett tapasztalatok ellenőrzésére használtam fel.

5./ Kérdőív

Legelőször - próbaképpen - egyetlen osztály töltötte ki a kérdőíveket. Ekkor még a baritválasztás lehetőségét osztálykerethez kötöttem. Ezt a felmérésnél már korrigáltam és

szabadjára engedtem a választást. A végleges felmérésnél a rajzoltatás eredményeit is felhasználtam. A rajzokból szerzett tapasztalatok alapján a kérdőívet kibővítettem. A kérdőív összeállításakor ügyeltem a 7-10 évesek teljesítőképességére, iráskészségére. Mérei szerint már ilyen idős korban lehet többszemponu szociogramot kitöltetni. /Mérei 1971./

Hat kérdést állítottam össze, ezekre a legkisebb és leglassabban dolgozó gyerek is 20 perc alatt válaszolt. Átlagban 15 percre volt szükség. Ennyi ideig általában aktív figyelemmel tudnak dolgozni az ilyen korú gyerekek. A kérdőív első fele - a dolgozat elején elmondottakból következően - a közbevetett célt szolgálta, míg a második része a közösségvizsgálatot.

Beszélni kell még a kontroll kiválasztásáról. Milyen jogcímen merem összehasonlítani az egésznapos iskola és a napközis otthonos osztályok tanulóit? Kizárólag az iskolában eltöltött időmennyiség azonosságára alapján. Akár az egyik, akár a másik iskolaformát vizsgáljuk a gyerekek 8-tól 5-ig vannak lekötve. Az összehasonlítás másik alapja az, hogy akár a szülők foglalkozását, akár a tanulmányi eredményeket nézzük közel azonosak mindkét iskolában. A különbség csak az osztályok tanulói összetételében van, az egésznapos iskola minden osztálya homogén, vagyis a tanulók ugyanabban a közösségben vannak délelőtt is és délután is. A kontroll napközis osztályok - egy kivétellel - heterogének, vagyis akik délután együtt vannak, azok délelőtt különböző osztályokba járnak. Egy napközis osztály a IV.a - azonban szerencsés véletlen következtében homogén, 4 kivételtől - akik ta-

nulás után hazamennek - eltekintve ugyanazok a gyerekek vannak a napköziben is, akik délelőtt egy osztályba járnak.

II.

Gyermekrajzok elemzése

Elozetes tapasztalatok alapján a rajzoltatást választottam kiindulásul. Az eégsznapos iskola minden osztályában rajzoltak a gyerekek. / dolgozatomban az elsősök rajzait nem elemzem/. Az volt az elképzelésem, hogy ezek a gyerekek, akik ügyltöltik az iskolában napjaikat, hogy a tanulás és pihenés összefonódik, a szabadidő otthoni és iskolai formája között nem tesznek különbséget. Ez a feltételezés nagyobb részt igazolódott /70 %/.

A rajzok egyharmadán kimondottan iskola, iskolaudvar, osztály, osztályrészlet szerepel.

A rajzok másik jól elkülöníthető harmada olyan élményhez kötődik, amely családi hatást tükröz. /utazás, vidámpark, nyaralási emlékek/.

Megkülönböztethető egy olyan csoport is amelyet nem tudunk az előző kettő közül egyikbe sem sorolni. Ez adta az ötletet, hogy kérdőíven is megkérdezzem a gyerekektől, mit szeretnek csinálni szabadidejükben. Arra gondoltam ugyanis, hogy az iskolai hatás fehérdöl a mérleg. Valóban. A II. osztálytól a IV. felé csökkenő tendenciánal ugyan, de iskolai jellegű szabadidőeltöltés szerepelt /bábozás, vetítés, játkszombat/.

II.a.	27-es osztálylétszámból	17 fő	iskolában töltene el
II.b.	26-os	"	14 " szabadidejét
III.a.	27-es	"	9 "
III.b.	26-os	"	14 "
IV.a.	24-es	"	16 "
IV.b.	24-es	"	12 "

A rajzok közel 50 %-án nem egyedül rajzolták magukat a gyerekek. A társkeresés igénye a kérdőíveken ennél még jobban igazolódik, a megkérdezett 154 iskolaotthonos és 80 napközis gyerek közül egy sem akadt, aki ne választott volna játszópajtást. A társkeresés többféleképp nyivlánul meg a rajzokon. Néhány példa:

- együtt olvasnak az osztályban
- együtt néznek TV-t
- együtt labdázhatnak stb.

A közösségteremtésnek jó eszköze az osztályok szerinti focicsapatok megszervezése. Egyetlen osztály sem akadt, ahol legalább néhány rajzon ne szerepelt volna focicsapat.

- II.a.	2 fő
- II.b.	7 fő
- III.a.	10 fő
- III.b.	9 fő
- IV.a.	1 fő
- IV.b.	5 fő

A csapatokat mindenütt nagy szurkológárda veszi körül. A gyerekek nagyon szeretik a tornaórát. Több helyen előfordul, hogy tornaóra tanárral, gyerekekkel szerepel a rajzon. Akad

olyan is, ahol egy tanuló éppen kézen áll és a tanárnő osztályoz a szájához van írva: ötös. A többiek arcán széles mosoly. Hasonlót több órán tapasztaltam. Csak egy példa. A negyedikesek háromjegyű szorzóval gyakorolják a szorzást. A megoldás ellenőrzésekor a gyerekek ugyanugy örültek egymás sikerének, mint az említett tornaórán. Minden eredményösszeolvasásnál megnézték hányan tudták helyesen megoldani a feladatot. Az utolsó példa után azok maradtak ülve, akiknek hibás volt, csak egy ilyen tanuló akadt. Egy kislány örömeiben ugrált és tapsolt: "Jaj de jó, már csak egy pajtásnak volt hibás!".

Szép példái ezek annak - rajzban, szóban kifejezve - hogyan tudnak örülni ilyen koru gyerekek a másik sikerének, és ebben az iskolának nem kis szerepe van. Ugyanigy az iskola indirekt irányításának tudható be, hogy több rajzon előfordul az "örömszerzés". Nem egy helyen maga ez a szó is szerepel. A gyerekek nagyon sokat kézimunkáznak, és ezeknek a munkáknak mindig van céljuk. A maguk készítetté kis tárgyakkal megörvendeztetik egymást a szülőket /karácsonykor, névnapokon, anyáknapján stb./ ezek az órák ezt a célt szolgálják. Így nevelhetők a gyerekek arra, hogy szabadidejükben szívesen segítsenek szüleiknek az otthoni házkörüli munkákban, főzzenek, takarítsanak, fát vágjanak, vagy éppen kert munkákat végezzenek.

A bevezetőben a rajzoltatás módszerénél elmondott hipotézisek közül már háromra választ kaptunk, maradt még az a föltételezés, hogy mozgásigényt kifejező rajzok is nagy számban lesznek. Ez nagyobb részt igazolódtott. A rajzok 70 %-án

szerepel valamilyen sporteszköz /labda, ugrálókötél/ valamilyen mozgásigényes játék, /bujócska, játszótéri játékok/ és néhány sportág /uszás, kirándulásturisztika/ stb. Csak 30 %-ra tehető azoknak a száma, akik az olvasást, passzív TV-nézést választották legkedvesebb időtöltésnek.

Örvendetes, hogy csak két gyereknél fordul elő alvás és minden tevékenység nélküli üldögélés. Az is az iskola hatásának eredménye. Önálló foglalkozásokon azok a tanulók akik már elkészültek feladataikkal olvasnak, rajzolnak, de nem ülnek tétlenül. Erre példa egy személyes élmény. A pihenősarokból figyeltem az órát, azok a gyerekek, akik már feladataikat megoldották a heverőn olvasgattak. Egyszer csak az egyik kislány levesz a polcraól egy könyvet, odahozza nekem olvassak én is, nem szabad tétlenül üldögélni. Beszédész bizonyítéka ez annak, hogy mennyire elitélik maguk a gyerekek a semmittevést, az üres időtöltést.

A kérdőív feldolgozása

Már a dolgozat előző részében is utaltam a kérdőív eredményeire. A kérdőív két gondolatá eg ségre tagolódik. Az első rész az iskolához való kapcsolódásra, a második a társas-
kapcsolatok vizsgálatára vonatkozik /rokonszenvi és egyéni képességre vonatkozó kérdésekkel/.

Az első kérdés: Mit szeretsz leginkább tenni szabadidőben? A rajzok feldolgozásánál elmondottak itt is érvényesek. Ha rangsoroljuk a tevékenységeket, akkor mind a két iskolaformában a mozgásos elfoglaltság dominál. A második helyen az olvasás szerepel. Minél nagyobbak a gyerekek, annál több helyen fordul elő, hogy szívesen segítenek szüleiknek.

iskolaotthon		napközis iskola	
II.a. 1 fő	II.b. 17 fő	II.o. - fő	
III.a. 2 fő	III.b. 4 fő	III.o. 2 fő	
IV.a. 5 fő	IV.b. 6 fő	IV.o. 2 fő	

A második osztályosoknál iskolaotthonban /mind a 2 osztályra vonatkozik/ következetesen a szabadidő alatt iskolai szabadidő, labdajáték, bábozás, körjáték jut eszükbe. A III. IV. osztályosoknál már szerepel barátok, rokonok meglátogatása, mozi esetleg színház. Ez vonatkozik a napközis gyerekekre is, ez egy tendenciát mutat. A kisebbeknek még érdekesebb az iskola - függetlenül az iskolatípustól - és ezért van az, hogy nem differenciálnak.

Ehhez a témakörhöz kapcsolódik a következő kérdés: Szeretsz-e iskolába járni? Semmi összefüggést nem találtam a szabadidő iskolában való eltöltése és az iskolabajárás között. A megkérdezett 234 gyerek közül 15 nem szeret iskolába járni, ebből a 15 tanulóból 11 I. osztályos.

Veczkó József tanulmánya alapján /Veczkó 1967./ már tavaly végeztem rövid felmérést az ujszegedi Móricz Zs. Ált. iskola III. és IV. osztályosai között, /vegyesen voltak napközisek és nem napközisek/ és hasonló eredményre jutottam, mint amit a tanulmány közöl, minél nagyobbak a gyerekek, annál kevésbé szeretnek iskolába járni. Az itteni különbséget a gyerekek őszinteségének hiányában látom, illetve a kapott indikokból azt olvasom ki állandóan azt sulykolják beléjük, hogy tanulás nélkül nem lehet megélni. Otthon is, az iskolában is a tanulás fontosságát hallják, nem véletlenül születtek ilyen válaszok:

- az iskolában okosodunk
- ha nem tanulunk nem tudunk írni, olvasni, könnyen becsaphatnak bennünket,
- mindig előbbre jutunk a tudomány megismerésében
- ha nem járunk iskolába csak utcaseprők leszünk.

Előfordulnak olyanok - kb. 30-35 %-ban - akik a játék és a pajtások miatt szeretik az iskolát. Ez elvezet a következő kérdéshez: Hol szeretsz jobban játszani az iskolában, vagy otthon?

A feltételezésem az volt, hogy az iskolaotthonban többnyire olyan válaszok születnek, hogy az iskolában. Ezt azzal indokolhatjuk, hogy ebben az intézménytípusban a délelőtti és a délutáni tanítás, tanulás, játék nem különül el egymástól, sokkal inkább hasonlít az otthoni légkörhöz, mint a napközis osztály. A napközisek délelőtt csak tanulnak legfeljebb a szünetekben játszanak, délután pedig olyan csoportosításban vannak együtt, hogy egymáshoz kell igazítaniuk a játékidőt. Míg a napközis osztály egyik fele kevesebb leckét kapott az őt tanító pedagógustól, tehát kénytelen csöndben maradni, míg a másik csoport is elkészül. Nyilvánvaló, hogy ezt nem szeretik a gyerekek, nehéz nekik megmagyarázni, hogy ne zavarják a másikat. Ebből a feltételezésből indultam ki, és az elképzelésem igazolódott.

Számadatokkal:

	II.a.	II.b.	II. napk.	III.a.	III.b.	III. napk.	IV.a.	IV.b.	IV. napk.
iskolában	13	7	3	14	12	5	6	11	12
otthon	3	10	19	7	11	20	11	3	11
mindkét helyen	11	9	4	5	3	3	7	10	3

A "mindkét helyen" kategóriát jogos akár az egyik, akár a másik csoporthoz számolni. Ha az iskola csoportjához vesszük akkor egyértelműen látszik, hogy az iskolaotthonos gyerekek szívesebben játszanak az iskolában. Míg a napközisek közül az egyetlen homogén osztály mutat hasonló képet.

Egyetlen problémát az iskolaotthonos IV.a. osztály jelent. Ez további vizsgálódást kíván, ugyanis ebben az osztályban a szabadidőre adott válaszok között is szerepelnek olyanok, amelyek egyetlen más osztályban sem. pl.: sportolás, zenehallgatás, nyelvtanulás /összesen: 12 válasz/.

Talán lehet összefüggést találni aközött, hogy a gyerekek többségének a szabadidőről játék jut eszébe, ezeknek pedig más - nem iskolai jellegű - tanulás.

A közösségek vizsgálatára használtam fel a társaskapcsolatokra vonatkozó kérdéseket is. Három kérdés szerepelt a makói iskolaotthonban:

- 1./ Ki a legjobb barátod? Miért? / 3 válaszlehetőség/
- 2./ Kivel játszol a legszívesebben? Miért? /3/
- 3./ Ha kézimunkáztok az osztályban, kivel dolgoznál együtt a legszívesebben? /3/

Az első próbavizsgálatnál a barát-, és játszótársválasztás osztálykeretben történt. A második kérdőíven nem szerepelt az a kikötés, hogy csak osztálytársat választhatnak, kíváncsi voltam mekkora az osztály kapcsolathálózata, kik tartoznak bele.

A gyerekek nemcsak utcabelit-házbelit, vagy testvért,

rokont választottak, hanem iskolatársakat is. Ez helyes mert ha kikerülnek a közösségből, kevésbé érzik talajtalannak magukat, társak nélkül. Az iskolaotthon ad alkalmat arra, hogy az osztálykeretek felszakadjanak. Szombatonként nincs tanítás, klubfoglalkozások vannak, ahol kedvtelések szerint nem pedig osztályonként csoportosulhatnak a gyerekek. Bár a tárválasztásnál kevésbé, de azért érződik ennek a hatása. Ez sokkal inkább meg van a napköziseknél. Ott a napközis közösségből kifelé irányuló választás jobbra osztálytárs felé tart, de igen nagy számban fordul elő - a többiekhez viszonyítva - az iskolatárs választása is. Ez az iskolatárs szintén napközis, tehát délelőtt is délután is találkozhat vele. A kétféle intézmény közötti arány ez esetben a napközi javára billen.

Az iskolaotthonos közösségek zártabbak. Nem rossz értelemben, csak épp a tanulók minden szempontból jól érzik magukat és nehezebben találnak társat nagyobb közösségben. Ezért van bizonyos fokú lazításra. A kifelé választás összefügg a korrallal is. Míg a második osztályban nem fordul elő, addig a negyedikesek közül már sokan kifelé választanak.

A kérdésre, hogy van-e magányos gyerek az osztályban, sajnos igennel kell válaszolni. Csak a másodikosok között nincs.

A 3 kérdés 3 válaszlehetőségét figyelembe véve nem kaptott szavazatot:

II.a.	-	III.a.	-	1 fiu	IV.a.	-	1 leány
II.b.	-	III.b.	-	1 fiu	IV.b.	-	1 fiu
II.napk.o.	-	III.o.	-	2 fiu	IV.o.	-	2 fiu
				1 leány			1 leány

Ez nagyon elszomorító, mert ezek a gyerekek minden lehetőséggel éltek, tehát ők választottak, de őket senki. Ebből a 10 gyerekből egynek valószínű a külön magatartása miatt - "nyafogó" -, egynek beszédhibája miatt nem keresik társaságát, egy pedig új fiú az osztályban.

Az első próbafelmérés eredményeivel összevetve a IV. a.-ban egy cigány kislány mindvégig társtalan maradt.

A nagykiterjedésű hálózati szociogramról leolvashatjuk a kölcsönös választásokat.

	4.	5.	6. kérdés
II.a.	12	11	8
II.b.	10	7	6
napközis II.o.	15	12	-
III.a.	16	12	8
III.b.	11	7	5
napközis III.o.	12	14	-
IV.a.	7	8	4
IV.b.	9	7	9
napközis IV.o.	14	12	-

24-28-as létszámú osztályoknál ez nem mondható rossznak.

Minden szociogramon általában 2 központ vehető ki. Ez élet-

kori sajátosságokkal magyarázható. A negyedik osztályban annyira fokozódik, hogy már ketté is válik a fiuk és lányok csoportja. Ebben nincs különbség az iskolaotthonos és a napközis osztályok között. A heterogén napköziseknél ez odáig jut, hogy az a. és b. osztályokból összevont kollektiva nem választja egymást és így 2 fiu és 2 leány csoportosulás jön létre, azaz 4 különálló szociogram.

A választási motívumok rangsorában első helyen szerepel az, hogy "játszik velem". Fontos itt azt látni, hogy a gyerekek szeretnek valakihez tartozni, jó érzés az ha valaki választja őket játszópajtásnak. A társkeresés igénye minden gyerekben megvan. Ezért szomorú az a tény, hogy vannak olyanok, akiket senki sem választott társául.

A továbbiakban hasznos emberi tulajdonságok alapján történő társválasztás szerepel, ilyen tulajdonságok például: segítőkészség, becsületesség, jószívűség, őszinteség stb. A harmadik kérdésre csak az iskolaotthonos osztályokban választottak, abból a meggondolásból, hogy ezeknek a gyerekeknek több idejük van kézimunkázni. Ennek a kérdésnek másik funkciója az volt, hogy az egyéni képességre fényt derítsen, illetve arra, hogy az osztálytársak mennyire ismerik egymást. A választások indoklásából kitűnik, hogy a tanulók megítélése gondos mérlegeléssel, alapos tulajdonságismereten alapul.

Fel kell hívunk a figyelmet arra, hogy a szociogramokat nem szabad a közösség megítélésében kizárólagosnak tartani, ugyanis csak pillanatnyi állapotot tükröz. Ez csak irányadó lehet a munka további folytatásához.

III.

A munka célul tűzte ki, hogy ebben a tanévben megvizsgálja az iskolaotthonos alsótagozatos osztályközösségeket. Ezt összehasonlítja ugyanolyan koru napköziotthonos osztályokkal. A közösségek alakulásának eredménye csak erre a két iskolára vonatkoznak, ezért nem lehet messzemenő következtetést levonni. Annyi bizonyos, hogy az előnyök - összevetve a szakirodalomban olvasott országos tapasztalatokkal - az egésznapos iskolatípus mellett szólnak.

A szocialista közösségi emberformálásnak jó eszközei ezek az iskolaotthonos osztályok. Éppen ezért szükség van minél jobb, hatékonyabb nevelési módszer kidolgozására, illetve alkalmazására. Ehhez pedig meg kell vizsgálni a közösségérválás lehetőségeit és ellentmondásait.

I R O D A L O M

Általános iskolában folyó egésznapos iskolai kísérletek tapasztalatai

/Országos pedagógiai konferencia 1961 okt. 21-22.
Makó/

Egész nap az iskolában

/Pedagógia időszerű kérdései külföldön/

Ismerkedjünk az iskoláinkban folyó egésznapos neveléssel

/Magyar Pedagógiai Társaság Bp. 1971/

Közlemények az iskolaotthonos osztályok munkájáról 1970/71 tanév

Kolominszkij-Rozov: A tanulók közötti kapcsolatok vizsgálata szociometriai módszerrel /Pedagógiai Szemle 1964. 5. sz./

- Kurakin - Nikova: A közösség és a gyermek személyisége
/Pedagógiai Szemle 1972. 4. sz./
- Mérei Ferenc: Aszociometria módszere és jelenségvilága
/Pedagógiai Szemle 1969. 7-8. sz./
- Mérei Ferenc: Községek rejtett hálózata Bp. 1971
- Mérei Ferenc:- V. Binet Ágnes: Gyermeklélektan Bp. 1970.
- Rózsa Éva: A pedagógiai szociológia a gyakorló pedagógus
munkájában /Acta Universitatis Szegediensis de Jó-
zsef Attila nom. Sectio Paed. Psych. 12./
- Rózsa Éva: A napközitől az egésznapos iskoláig. Tanító-
képző Intézetek tudományos Közleményei, Debrecen
/Szerk: Kiss Lajos/ 1969. 6. sz. 56-75 p.
- Tanulmányok az egésznapos iskoláról /Tankönyvkiadó Bp.1971./
- Veczkó József: Adatok a tanulók iskolához való viszonyának
pszichológiai vizsgálatához /Acta Universitatis Sze-
gediensis de József Attila nom. Sectio Paed. Psych.
11./